

**ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ КРИЗАТА COVID-19 ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА
И БАНКОВИЯ СЕКТОР НА БЪЛГАРИЯ И РУСИЯ**

Грета Овчарова,

докторант към катедра “Икономика”

на Варненски свободен университет “Черноризец Храбър”

***Резюме:** Ефектът от пандемията от новия коронавирус и наложените ограничителни мерки за борба с нея доведоха до рязко свиване на икономическата активност във всички водещи глобални икономики. Периоди на забавяне на икономическата активност и настъпването на рецесии са част от процеса на икономическо развитие. Кризата се отразява пряко и на реалния сектор, и на финансовия сектор на икономиката и ще промени макроикономическата среда, в която оперира българската икономика.*

***Ключови думи:** финансов сектор, COVID-19, пандемия, последици, ограничителни мерки.*

**THE CONSEQUENCES OF THE COVID-19 CRISIS ON THE ECONOMY
AND THE BANKING SECTOR OF BULGARIA AND RUSSIA**

Greta Ovcharova,

PhD student, department of .Economics,

Varna Free University „Chernorizets Hrabar“,

e-mail: greta.ovcharova@abv.bg

***ABSTRACT:** The pandemic effect of the new coronavirus and the restrictive measures imposed to combat it have led to a sharp contraction in economic activity*

in all leading global economies. Periods of slowdown in economic activity and the onset of recessions are part of the process of economic development. The crisis has a direct impact on both the real sector and the financial sector of the economy and will change the macroeconomic environment in which the Bulgarian economy operates.

Key words: *financial sector, COVID-19, pandemic, consequences, restrictive measures*

1.ВЪВЕДЕНИЕ

Сегашната динамична криза, както и въздействието от пандемията COVID-19 върху икономиката постоянно се променят. Чувството за несигурност все повече надделява върху гражданите, бизнесите изпитват все повече затруднения. Бързата реакция и развитието на иновации и дигитализация е от ключово значение за справяне с пандемията.

Ситуацията, възникнала като резултат от мерките за ограничаване разпространението на COVID-19, прераства в мащабна криза на реалния сектор практически в целия свят. Очакванията за спада на българската икономика през 2020 г. варират в диапазона 2-10% .При актуализиране на държавния бюджет правителството на страната залага песимистичен сценарий за 3% спад на БВП през 2021г.

Редица икономически сектори изпитват затруднения в плащанията и удължаване на цикъла на вземанията си. С нарастване продължителността на здравната криза може да се очаква ръст на забавянията при обслужване на дълговите задължения, освен ако изпълнението им не бъде разсрочено. Загубата на работни места, особено на заетите в сектора на услугите, както и в част от производствения сектор, нараства. Свиването на доходи ще доведе до ограничено потребление, известно увеличение на неизпълненията при

заемите на домакинствата ще окажат риск за финансовите институции. Очаква се сериозно въздействие върху паричните потоци както на физически, така и на юридически лица.

Големите централните банки имат решаваща роля за осигуряване на адекватна ликвидност и облекчаване на пазарните сътресения, механизмите за влияние на монетарните мерки върху реалния сектор са сериозно ограничени. Федералният резерв проведе поредица извънредни намеси, а Европейската централна банка обяви нова програма за изкупуване на активи - PandemicEmergencyPurchaseProgramme (PEPP) в размер на 750 млрд. евро, насочена именно към справяне с последиците от разпространението на COVID-19.

Българската народна банка обяви пакет от мерки, насочени основно към допълнително укрепване на капитала и ликвидността на банките във връзка с пандемията от COVID-19. Мерките се оценяват на 9.3 млрд. лв. и включват капитализиране на печалбата, генерирана през 2019 г. в банковата система, отмяна на предвидените за 2020 г. и 2021 г. увеличения на антицикличния капиталов буфер, намаляване на чуждестранните експозиции на търговските банки. БНБ ще обезпечи безпроблемното функциониране на валутния борд, наличното парично обращение, платежните системи и банковия надзор.

2. ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ КРИЗАТА COVID-19 ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ.

България е сред най-тежко засегнатите страни в ЕС от втората вълна на пандемията с 364 починали на 1 млн. жители към 29 ноември 2020г. по данни, събрани от Unicredit Group. Същевременно нови повтарящи се локдаун

мерки може да заличат до 25% от разходите за потребление и да повлекат страната отново в рецесия.

Икономическото възстановяване в България се очаква да бъде по-бързо от периода след финансовата криза от 2008 г., но ще отнеме малко повече време, отколкото в повечето страни от ЦИЕ. Според оценката на Уникредит Булбанк икономиката ще се върне към пълна заетост за около 4 години, или чак през 2023 г.

БВП се свива с около 5.5% през 2020 г., основния сценарий предвижда само частично възстановяване от 2.7% тази година. Процесът на възстановяване стъпва на по-здрави основи през 2022 г. и 2023 г., когато се очаква ръстът на БВП да се ускори до между 4% и 5% годишно. Очаква се БВП да достигне нивото си от преди кризата през втората половина на 2022. Връщане към пълна заетост икономиката вероятно ще достигне в края на 2023 г. Рисковете за основен макроикономически сценарий са особено завишени. Това се дължи на факта, че пътя на икономиката през тази и следващата година зависи от смесица между епидемиологични (пътя на пандемията) и политически (изхода от предстоящите парламентарни избори) фактори.

България е тежко засегната от втората вълна на пандемията от корона вирус. Основната причина за това е големият скок на заразените и починалите с коронавирус, което довежда до въвеждане на нови ограничителни мерки през ноември. Спадът в БВП ще бъде по-умерен, в сравнение с този при първата вълна на пандемията, защото някои сектори са изключени от ограниченията, включително и може би най-важно -промишлеността.

През 2021 г., икономическият растеж ще зависи от траекторията на движение на вируса. Очаква се БВП силно да нарасне през второто тримесечие на 2021 г., тъй като прякото влияние на пандемията върху

икономиката отслабва, а продължаващите фискални стимули осигуряват необходимата допълнителна подкрепа.

Делът на ваксинираните е най-внимателно наблюдавания индикатор. Темповете, с които протича процеса на възстановяване на икономиката зависят от продължителността и ефективността на кампанията за ваксинация на населението. Проучване на общественото мнение, проведено от агенция "Алфа Рисърч" през декември сочи, че делът от населението, който иска да бъде ваксиниран е подобен на този в останалата част на Европа.

Повишаването дела на ваксинираните от населението (близко до това минимално необходимо за постигането на колективен имунитет) предотвратява необходимостта от нови значителни ограничения през зимата на 2021/22 г. Очаква се потребителските разходи да нараснат и моделът на потребление на домакинствата бавно да започне да се нормализира, което ще стимулира ръста на БВП през 4Q21 и по-нататък през 2022 г..

Силата на възстановяването зависи от размера и ефективността на предприетите фискални стимули. Първоначално, фискалните стимули в България бяха по-скромни и бяха разгърнати с известно забавяне, в сравнение с повечето страни от ЦИЕ.

Размера на фискалната подкрепа и прецизността при нейното насочване към домакинствата и фирмите от реалната икономика нараства, като се очаква да е 3.2% от БВП за цялата 2020 г. Тъй като България е сред най-тежко засегнатите страни от втората вълна на пандемията, а в същото време е една от икономиките с най-големи резерви за допълнително разхлабване на фискалната политика, очаква се фискалната подкрепа да нарасне през тази година.

Фискалната подкрепа се очаква да нарасне до около 4.0% от БВП през 2021 г. Правителството повишава заплатите в бюджетната сфера, пенсиите и

някои социални плащания, което струва на бюджета допълнително увеличение на разходите със сума съответстваща на около 2.0% от БВП. Ръста на разходите се увеличава, бюджетния дефицит на начислена основа до 5.6% от БВП през 2021 г., при 3.7% очакван дефицит през изминалата 2020 г., превръщайки България в единствената страна от ЦИЕ, където бюджетния дефицит се очаква да нарасне през 2021г. Очаква се, че правителството ще започне да изтегля мерките за фискална подкрепа предпазливо и постепенно, едва след като е ясно, че възстановяването на икономиката вече е стъпило на по- здрава основа. Други икономики от ЦИЕ с по-слаби фискални позиции ще започнат да изтеглят мерките за фискална подкрепа по-рано, започвайки от второто тримесечие на 2021 г., което вероятно ще се окаже в тежест на процеса на възстановяване.

Коефициентът на безработица нараства умерено, благодарение на мащабното прилагане на финансираните от правителството схеми за запазване на работните места. Данните сочат, че резкият спад в общото количество отработени часове през 2Q20 и 3Q20 е причинен основно от спада в отработените часове средно на един зает, а не поради голям спад в броя на работните места. Коефициентът на безработица нараства до 5.9% през 2Q20 и 4.8% през 3Q20 , от рекордно ниските нива от 4.2% и 3.7% регистрирани през същия период година по-рано. Спада в коефициента на заетост, който може да бъде обяснен основно със стреса на пазара на труда предизвикан от пандемията и свързаното с това излизане от работната сила на част от обезкуражените, също спомага за смекчаването на ръста в коефициентът на безработица през второто и третото тримесечие на изминалата година. След увеличаване на коефициента на безработица до средно 5.4% за 2020 г., очаква се допълнително нарастване до средно 5.6% през 2021 г. След като се достигнат нива на безработицата от над 6% през 4Q20 и 1Q21, се очаква част

от субсидираните в хода на пандемията работни места да се окажат ненужни, когато правителството започне да изтегля мерките за подкрепа на заетостта. Ускорението в ръста на БВП през 2022 г. , вероятно ще помогне на икономиката да се върне към пълна заетост някъде в края на 2023 г.

3.ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ КРИЗАТА COVID-19 ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА НА РУСИЯ.

Икономическият растеж в Русия може да остане до 2% през 2021-22 г. поради отрицателен фискален импулс през 2021 г., свързан с пандемията отрицателен ефект и върху търсенето и предлагането, фактори, влияещи върху растежа на потреблението и неутрален ефект върху растежа от външната търговия. Инвестициите могат да се ускорят през следващите години. Инфлацията вероятно се връща под целта, което ще доведе до преоценка на целева инфлация след 2022 г. Паричната политика може да остане по-дълго приспособима. USD-RUB може да бъде по-малко променлив, но рубла може да поевтинее спрямо еврото.

Втората вълна на пандемията COVID-19 засегна Русия значително повече от първата. Броят на инфекциите е почти три пъти по-висок през Ноември-Декември, отколкото през Май-Юни. За разлика от тях, ограниченията са много по-слаби в 4Q20, отколкото през първата вълна и предимно фокусирани върху търговия на дребно, кетъринг и развлекателни дейности, без строги заключвания и много по-леки ограничения за бизнеса. Високочестотните индикатори сочат към много по-високо ниво на активност в 4Q20, отколкото във 2Q20: GPS проследяването показва, че самоизолацията е почти наполовина в сравнение с пролетта, докато обемът на обработените плащания е под 10% по-нисък нормални нива за 4Q20, в сравнение с почти 30% по-ниски за 2Q20. Добавяне на положителен базов ефект, БВП спада

само с 1-1,5% на тримесечие за 4Q20, което води до спад през цялата година до около 4,0% на годишна база.

Русия е една от първите страни в света, които започват кампании за ваксинация, използвайки местно развитите Ваксина Sputnik-V, но недостигът на производствени мощности може да отложи значителни резултати за 2H21. Като цяло икономиката ще се възстанови до нивата на продукция преди COVID-19 до края от 2022 г. Очаква се годишният ръст на БВП да надвиши незначително 2% на годишна база през 2021-22.

Слабият икономически растеж произтича от очакваното оттегляне на мерките за подкрепа. Стимулът, предоставен през 2020 г., няма да продължи и през 2021г. : отсрочени данъчни плащания и лихви върху заемите ще трябва да бъдат изплатени, кредитните институции ще трябва да преоценят активите си и изцяло провизии за лоши заеми и др. Фискалният импулс ще стане отрицателен през 2021 г. Бюджетният дефицит може да намалее с почти 2 пункта до около 7,9% от БВП, с основната цифра спад от 5,0% от БВП на 3,4%.

Фискалното затягане ограничава потреблението. Докато правителството планира допълнително да се увеличи публична инвестиция през 2021 г., разходите на домакинствата се свиват. През 2022 г. правителството планира да запази общите фискални разходи почти непроменени, намалявайки допълнително бюджетния дефицит до под 2% от БВП. Друг фактор, който забавя потребителските разходи през 2021-22 г., е бързината увеличение на ипотечните заеми. Подкрепената от правителството ипотечна програма с отстъпка, удължена до средата на 2021г., подпомага кредитирането и строителната дейност. Обемът на ипотеките се увеличават с почти 20% през 2020 г. с годишния темп на растеж на новите заеми над 100% през Октомври-Ноември 2020г. Програмата довежда до увеличаване на домакинствата ипотечни плащания, които ще избърснат около 0,3-0,5% от

доходите на домакинствата, които биха могли в противен случай да се използва за финансиране на потребителски разходи през 2021-22 г. В по-широк контекст, в четири от през последните пет години потреблението нараства по-бързо от доходите на домакинствата. Тази разлика е до голяма степен, определена от бум на потребителското кредитиране.

От началото на 2016 г. непогасените потребителски заеми са се удвоили почти, достигайки исторически високи нива като процент от БВП или като дял от доходите на домакинствата. Потенциалът обаче за по-нататъшно увеличение е ограничено. Растежът на потребителския кредит се забавяше дори преди пандемията и през следващите години се очакват много по-ниски темпове на растеж в сравнение с 2018-19. Без кредитна подкрепа и забавено от негативния фискален импулс и увеличено обслужване на дългосрочния дълг плащания, за разлика от консенсуса, не се очакват значително увеличение на потребителските разходи през 2021-22 г.

Образуването на основен капитал, от друга страна, се ускорява през 2021-22 г., движено от текуща държавна подкрепа за инфраструктурни проекти и различни данъчни и регулаторни стимули за стимулиране на инвестициите. Исторически ниските лихвени проценти също допринасят, с дългосрочните доходности от OFZ и лихвените проценти по заеми се очаква да останат на или дори под сегашните нива за прогнозния период, предвид липсата на инфлационен натиск и силната макроикономическа основа. Очаква се ръстът на инвестиционните разходи да надхвърли 5% на годишна база до 2022 г.

След огромен спад както в обема, така и в стойността през 2020 г., износьт отново превръща във фактор на растеж през 2021-22 г., тъй като цените на петрола и обемът на руския износ на петрол се възстановяват преди COVID-19 и тъй като износьт на нефт се поддържа от по-нисък реален

обменен курс. Увеличението на вноса се дължи на потреблението и инвестиционните разходи изтласкават нетния принос за растежа от нетния износ до около нула.

През 2020 г. рублата отслабна значително поради много по-ниските валутни приходи от нефт и газ, износ и изходящи портфейли на фона на слабо глобално търсене на ЕМ облигации в местна валута. Като ситуацията в световната икономика постепенно се нормализира, както валутните приходи от износ, така и търсенето на руски активи вероятно ще се увеличи, подкрепяйки рублата. Очаква се USD-RUB да се оценят по-нататък от сегашните нива през 2021 г. и да останат приблизително равни през 2022 г.

Преминаването на валута винаги е било ключов краткосрочен двигател на инфлацията в Русия. През 2020 г. цена ръстът временно надхвърля целта на СБР поради високата волатилност на рублата през Октомври-Ноември. В 2021г. без амортизационен натиск и вътрешното търсене все още е затихнало, вероятно е инфлацията се забавя забележимо. Очаква се инфлация в края на годината от 3,5% на годишна база с рискове, наклонени надолу. Шоковете на доставките, като променливите цени на храните, могат да повлияят на инфлацията в двете посоки.

Инфлацията е не просто временно явление, а признак, че в при настоящите икономически условия на инфлацията на СБР от 4% е твърде висока. Отсъстващо предлагане като увеличение на данъците или нестабилност в световните цени на суровините или храните, инфлацията е малко вероятно да се ускори през 2022 г. и след това. Ключовият процент остава на задържане около текущите нива до края на 2021 г. или дори отвъд, с рискове, наклонени към повече съкращения.

Наближаващият край на цикъла за намаляване на лихвените проценти, обезценяването на рублата и страхът от нови санкции накара чуждестранните

инвеститори да намалят позициите си в OFZ. През 2021 г. тези инвеститори биха могли да се върнат пазара на OFZ по няколко причини. Първо, кривата бик се засили значително през последната година, тъй като само малка част от скорошните намаления на лихвените проценти бяха отразени в подългосрочните добиви. С нуждите от финансиране се очаква да спаднат, кривата може да се изглади през 2021 г. Второ, виждаме ограничени рискове от обезценяване на рублата спрямо долара. Въпреки това представянето му спрямо еврото би могло да бъдат засегнати от нарастващия EUR-USD. Трето, рисковете от значителни санкции, наложени от новата Американската администрация вероятно е преувеличена. Докато президентът Джо Байдън можеше да вземе трудно позиция към Русия, вероятността от налагане на пазарни санкции, като допълнително ограничаване на Достъпът на руското правителство и финансовия сектор до чуждестранно финансиране вероятно е нисък.

4.ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ КРИЗАТА COVID-19 ВЪРХУ БАНКОВИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ.

Търговските банки в България са предприели мерки на индивидуално ниво, включително традиционно прилагани форми на предоговаряне като използване на гратисни периоди при погасяването на задълженията. Налице са възможности за отсрочване плащанията по всички кредитни сегменти към нефинансовия сектор (домакинства, микро предприятия, МСП и т.н.), както и за увеличения по лимитите на кредитните карти. Утвърждават се дистанционните електронни канали за банкиране, които банките използват успешно – в условията на социална изолация те предоставят безопасни и достъпни банкови услуги. Банките в страната работят индивидуално с клиентите си – физически и юридически лица, за намиране на най-

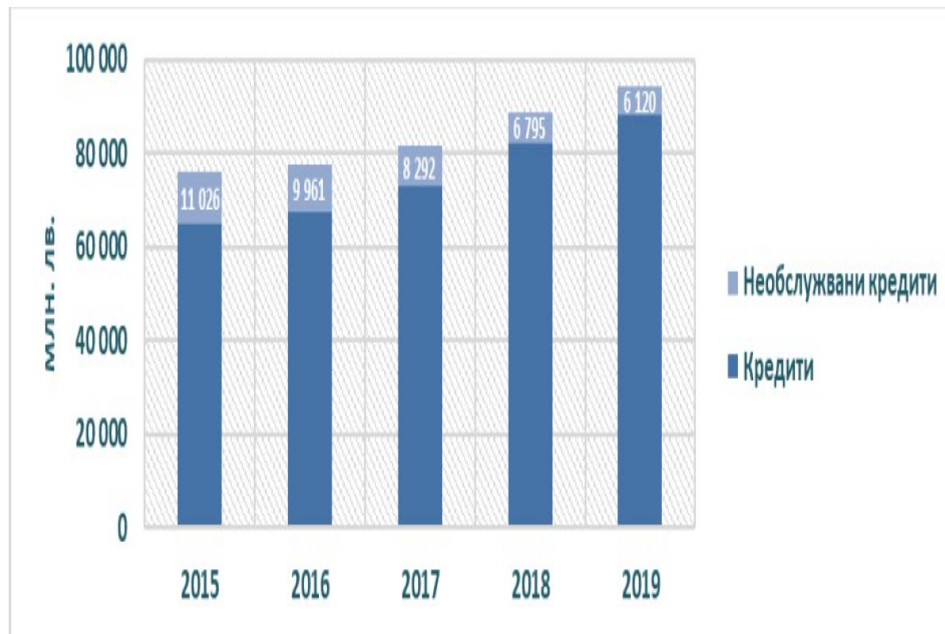
подходящите решения за преодоляване на възможни възникнали затруднения във връзка с обслужването на задълженията им.

Българската банкова система има ресурс за преодоляване на шока, на база развитието ѝ през изминалите няколко години. Ликвидността е значителна, подкрепяна от ръста на депозитната база и не се очаква сътресения в тази насока. Очаква се влошаване на финансовия резултат на системно ниво, но не критично при продължителност на мерките до 3 месеца, тъй като дори в условията на трайно ниски лихвени равнища след голямата рецесия, българските банки ще останат рентабилни.

Вътрешното финансиране на банките чрез депозити бележи постоянен ръст след финансовата и икономическа криза от 2008 г., в резултат на което размерът му е нараснал двукратно за последните 10 години и трикратно спрямо нивото при предишната криза. За нарастването на депозитите в банките най-голям принос има сектор „Домакинства”. Спестяванията на домакинствата са особено актуални сега в периода на финансова криза и отлива на чужди инвестиции от страната. По-голямата част от спестяванията на домакинствата са в банките. [Къновски, Радослав, 2013, с.319] Под 100% или около 70-80% от този ресурс е върнат в икономиката под формата на кредити, което е показател за нисък ликвиден риск. Адекватността на капитала, формиран в системата и измерен чрез най-тесния индикатор – капиталова адекватност на капитала от първи ред, е отчетен на ниво от 19.5% в края на 2019 г., което надвишава значително регулаторно изискуемото и е считано като стабилен буфер при шокови ситуации.

Качеството на кредитите се очаква да преустанови позитивната си тенденция. Значителни са експозициите на банките към някои от секторите, които очакваме да бъдат най-засегнати: Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (16.0%) и Операции с недвижими имоти (6.1%) са съответно

най-голямата и третата по големина експозиции в края на 2019 г., което оценяваме като риск за събираемостта на отпуснатите вече кредити към тях.

Фигура 1. Кредити и аванси, брутна балансова стойност: 2015 - 2019 г.

Източник: БНБ, надзорна статистика

Може да се спомене, че стабилността на банките в България, дори и по време на Ковид 19 кризата се дължи и на тяхната структура, като консолидирани банки под формата на сливания, поглъщания и придобивания с чуждестранни банки. Една от мащабните и показателни сделки е сливането на три от най-добрите български банки през 2007 г. – „Булбанк”, „Ейч Ви Би банк Биохим” и „Хеброс банк”. [Иванова, Виржиния, 2018, с.9].

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Възможните мерки в рамката на Европейския банков орган се предвиждат като облекчение при плащане за длъжници, засегнати от пандемията COVID-19, като могат да включват спиране или отлагане на плащанията по банков кредити (било то главница, лихва или пълни вноски) в рамките на определен ограничен период от време, което позволява на длъжниците да се върнат към редовни плащания, след като ситуацията се нормализира. Мораториумът, предлаган от ЕБО, е превантивна мярка за максимално широка група длъжници, с предварително обявен обхват на мораториумите. Предлагания инструмент не е задължителен, трябва да бъде поискан от клиентите и да бъде удостоверена връзката на влошеното им финансово състояние с развитието на пандемията.

Мораториумът предвижда само промени в графика на плащанията, не трябва да се променят други параметри по кредитите като лихвения процент. Прилагането на общия мораториум върху дадено плащане само по себе си не трябва да води до прекласифициране на експозицията, както при съществуващата регулаторна рамка, според която отложените или прекратени плащания по отпуснати кредити водят до допълнителни разходи и капиталови изисквания в банките.

Банките ще трябва да подготвят и своевременно да предоставят информацията за параметрите на приложените мерки и очакваните ефекти от тях, включително всяка икономическа загуба в резултат на прилагането на мораториума върху отделните експозиции и свързаните с тях разходи за обезценка. Тези задължения на банките следва да се изпълняват при пълна прозрачност и при спазване на съществуващото законодателство. Съответно, националните компетентни органи следва да уведомяват ЕБО за използваните

на общи мораториуми за плащания в техните юрисдикции и да популяризират предприеманите от тях мерки.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Иванова, Виржиния, Преструктуриране на банките в България- втора част, E-Journal VFU, бр.11, 2018, стр.9.
2. Къновски, Радослав, Динамика на спестяванията на домакинствата в България 2006-2013 г., Девета международна научна конференция на младите учени „Икономиката на България и Европейския съюз в променящата се политическа, социална и икономическа среда” София, 2013, стр.319
3. ЮниКредитБанке, <https://belgorod.vbr.ru/banki/unikredit-bank/deposit/>
4. УниКредит Булбанк, <https://www.unicreditbulbank.bg>
5. <https://www.unicreditbank.ru/>
6. Раскрытие информации для регулятивных целей. Консолидированная финансовая отчетность Группы АО ЮниКредитБанк, <https://www.unicreditbank.ru/>
7. Финансови отчети и икономическа информация, www.unicreditbulbank.bg/

Интернет източници:

8. <https://www.unicreditbank.ru/>
9. <http://cbonds.ru/pages/UniCreditBank>
10. www.zastrahoval.com/whoiswho.php
11. www.zastrahovatel.com/firma.php?fr=78
12. www.sivzk.com
13. www.interamerican.bg

14. www.bnb.bg
15. www.bcra-bg.com
16. <https://www.sofia.bg/documents/20182/8243533/Sofia+Economic+Forecast>